

METHODICAL APPROACHES TO ANALYZING LITERARY CHARACTERS AT THE HIGH SCHOOL LEVEL

Teodora Valeva

Burgas State University “Prof. d-r Assen Zlatarov” – Burgas, Bulgaria, teodoravaleva@abv.bg
ORCID ID: 0009-0003-3120-9827

Abstract: Of all the images in artistic literature, the leading place belongs to character-images; the depiction of human characters and social relationships makes up the main content of texts – epic, dramatic, lyrical-epic – while the other images – landscape images, object images, and lyrical motifs, although important, play a supporting role. Even in cases where these images take the foreground (in lyrical genres), they are significant not on their own, but because they reflect humans. Most often, in a literary work, the characterization of a hero is given by the author throughout the text using different techniques, all serving the main idea of the character and the message he or she is meant to leave in the readers’ minds.

The methodological approaches to working on individual cases, depending on the uniqueness of the character and the students’ preparation at the high school level, can and even should vary, but they need to match the nature of the material. In this sense, the main requirement that a teacher should keep in mind is this – the analysis should not lead to breaking down individual character traits, but to recreating the personality, the individual, who embodies the typical traits of another society or time.

Keywords: methodical approaches, analysis, face-image, high school level

МЕТОДИЧЕСКИ ПОХВАТИ ПРИ АНАЛИЗИРАНЕ НА ЛИТЕРАТУРНИ ОБРАЗИ В ГИМНАЗИАЛЕН ЕТАП

Теодора Вълева

Бургаски държавен университет „Проф. д-р Асен Златаров“ – Бургас, България,
teodoravaleva@abv.bg
ORCID ID: 0009-0003-3120-9827

Резюме: От всички образи на художествената литература водещото място принадлежи на образите-лица; изобразяването на човешки характери и обществени отношения съставя главното съдържание на текстовете – епически, драматически, лиро-епически, докато останалите образи – образът-пейзаж, образите-вещи, лирическите мотиви, макар и да имат важно значение, играят спомагателна роля. Даже и в случаите, когато тези образи са на преден план (в лирическите жанрове), те са съществени не сами по себе си, а понеже отразяват човека.

Най-често в литературното произведение характеристиката на героя се дава от автора в течение на целия текст чрез различни похвати, подчинени на основната идея на образа и на посланието, което той трябва да остави в съзнанието на читателите.

Методическите похвати на работа в отделния случай в зависимост от своеобразието на образа-лице и подготовката на учениците в гимназиален етап могат и дори трябва да бъдат различни, но да отговарят на природата на материала. В този смисъл основното изискване, с което учителят в е добре да се съобразява е това – анализът да не води към раздробяване на отделни черти на характера, а към възсъздаване на личността, на индивида, носител на типичните черти на друго общество или време.

Ключови думи: методически похвати, анализ, образ-лице, гимназиален етап

1. УВОД

Всеки литературен образ в художественото произведение по някакъв начин пресъздава жив човек от конкретна историческа среда и епоха. Образът в литературното произведение е специфичен похват на художественото изобразяване, чрез който писателят изразява своя обобщен житейски опит и наблюденията си над човешките характери, своята гледна точка и отношението си към заобикалящия свят.

От всички образи на художествената литература водещото място принадлежи на образите-лица; изобразяването на човешки характери и обществени отношения съставя главното съдържание на текстовете – епически, драматически, лиро-епически, докато останалите образи – образът-пейзаж, образите-вещи, лирическите мотиви, макар и да имат важно значение, играят спомагателна роля. (Иванова, Н., 2022) Даже и в случаите, когато тези образи са на преден план (в лирическите жанрове), те са съществени не сами по себе си, а понеже отразяват човека.

2. ИЗЛОЖЕНИЕ

Методическите похвати на работа в отделния случай в зависимост от своеобразието на образа-лице и подготовката на учениците могат и дори трябва да бъдат различни, но да отговарят на природата на материала. В този смисъл основното изискване, с което учителят в гимназиален етап е добре да се съобразява е това - анализът да не води към раздробяване на отделни черти на характера, а към възсъздаване на личността, на индивида, носител на типичните черти на друго общество или време. (Иванова, Н., 2019)

Анализът на образа-лице в горните класове трябва да доведе до това учениците да могат:

- да направят пълна характеристика на действащото лице в степен, в каквато тя е дадена от автора: да го опишат физически, да разкажат биографията му, да характеризират поведението, да разкрият възгледите и убежденията му, да се ориентират в светоусещането (настроения, чувства, емоции и т.н.);
- да разберат структурата на образа – как авторът разкрива характера, кои сцени и части от текста са особено важни именно по отношение на специфичните черти на героя, да вникнат в идейно-художествената им роля, да посочат най-изразителните художествени подробности и т.н.;
- да определят отношението на образа към другите лица в разглежданото произведение – неговото обкръжение (хора, обстановка, природа) и да посочат ролята му по отношение на значението им за разкриване на черти на характера;
- да се ориентират в художествената изразителност на образа – колко живо го възприема читателят, извиква ли той конкретни представи за хората от съответното време, провокира ли мисълта и емоциите и с какви средства е постигнато това и т.н.;
- да разкрият идейно-обобщаващия смисъл на образа – историческата му обусловеност, идейната му насоченост и общественото му въздействие, кое у него е типично и за коя обществена група, среда и епоха се отнася, каква е връзката му с миналото (ако има такава) и съответно актуален ли е в съвременето.

Най-често в литературното произведение характеристиката на героя се дава от автора в течение на целия текст чрез различни похвати, подчинени на основната идея на образа и на посланието, което той трябва да остави в съзнанието на учениците. (Иванова, Н., 2021) Писателят рисува словесно портрета, изобразява постъпките, кара лицето да изказва възгледите си, дава характеристика сам или прави отделни бележки и т.н. Затова е нужно читателите да се „вслушват“ в гласа на автора, да търсят скритото отвъд думите внушение.

Най-простият методически похват за такава работа е задълбоченото и коментирано след това четене на онези откъси от художествения текст, в които анализираният персонаж се проявява с най-голяма изразителност. (Терзиева, М., 2022) След първото прочитане на произведението (в клас или у дома) за общо запознаване с него и за първоначално възприемане учителят провежда и повторно, по-задълбочено четене на текста, като не е задължително да се чете целият текст, тъй като класът вече го познава, а да се насочи вниманието само върху онези негови части, където лицето се проявява най-ярко: върху портретната характеристика, върху разказ за едни или други особени постъпки, върху ключови моменти от биографията му, върху специфични негови изказвания, определящи го като запомняща се индивидуалност. Именно задълбоченото четене на такива откъси, съпроводено от немногословен, но идейно целенасочен коментар, може да осигури по-цялостното възприемане и осмисляне на живия образ, да даде възможност конкретно да се разкрие характерът му и да покаже как писателят всъщност го е създал. (Иванова, Н., 2018)

Методът на коментираното четене на отделни откъси е най-удобен в прогимназиалния етап на образование и по-уместен в пестелива форма в горните класове на гимназията. Особеност при използването на този метод е това, че в гимназиален етап той трябва да се свързва с по-голяма самостоятелност на учениците и по-сериозно задълбочаване при анализа на произведението. Учениците от 10.-12. клас трябва да могат безпроблемно да дават свързана обобщена характеристика на лицето; да изясняват типичното за образа значение, художествената му изразителност; да откриват авторовата позиция, идейната насоченост; бележите, подсказващи за принадлежността му към една или друга историческа епоха.

Коментираното четене на отделни откъси от художествения текст като методически похват за анализ на образа-лице е възможно както при изучаването на епически произведения, така и на драматическите жанрове.

В разкриването на характера съществена роля играят и отделни дребни, като че между другото подхвърлени от автора забележки. Но те са много важни за вникване в основния идеен замисъл на произведението, а намирането и анализирането им от учениците наред с коментираното четене може да се използват в часовете, посветени на разглеждане на образите в художествения текст. (Иванова, Н., 2024) Трябва да отбележим обаче, че това не трябва да се превръща в безразборно събиране на случайни

цитати – всяка подробност е необходимо да бъде взета в контекст и не просто регистрирана, а разкрита в идейно-художествената ѝ изразителност.

Друг методически похват при анализа на образите-лица в гимназиален етап е съпоставянето на литературните образи с техни аналогични в другите видове изкуство – кино, живопис, музика, скулптура и т.н.

Живеейки във времето на изкуствения интелект и господстващите дигитални технологии, това се оказва огромно предизвикателство пред учителя, но е необходимо условие по отношение на формирането и развиването на естетически вкус у гимназистите.

Значението на този похват е разностранно. Добре направеното съпоставяне не само задълбочава разбирането на литературното лице, но и запознава учениците с бележитите произведения на останалите изкуства – за целта може да се посетят изложби и галерии; да се гледат създадени по произведенията филми; по възможност да се посетят рождените места на авторите; концерти, театрални постановки и т.н.

Уместно при анализа на литературните лица е и съпоставянето им едни с други, а често се допуска и съпоставянето на конкретния литературен образ с неговия прототип. (Иванова, Н., 2019)

Писмените работи на учениците са от голямо значение при анализа на художествените текстове, защото дават необходимата информация за това в каква степен е постигнато разбиране на литературния образ.

Темите на писмените работи могат да бъдат от различен характер:

- да разкриват идейния смисъл на анализирания образ;
- да характеризират стилните похвати на автора;
- да създадат съвременни еквиваленти на героите и др.

В училищната практика се наблюдава еднообразие по отношение на поставените теми, напр.: „Характеристика на образа на Татьяна Ларина в „Евгений Онегин“ (изучава се в 9. клас). Такава обобщаваща характеристика е възможна, но по-интересна и провокираща задълбоченост би била темата: „Татьяна Ларина – типичен образ на жената от 19 век или изпреварила времето си личност“.

В часовете по литература е добре да бъдат включени и разнообразни литературни игри – викторини, тестове, кръстословици, ребуси и т.н., както и организирането на специални литературни четения, драматизации на подходящи произведения и т.н. (Йовева, Р., 2000)

3. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Във всеки конкретен случай работата на учителя е да използва онези методически похвати, продиктувани от своеобразието на литературния материал, които спомагат за подготовката на учениците по отношение на вникването в идейния замисъл и художествената изразителност на анализирания литературен образ.

Защото именно чрез правилния идейно-стилен анализ гимназистите формират, развиват и усъвършенстват знанията и уменията си за литературните явления и за общата си култура като цяло.

ЛИТЕРАТУРА

Иванова, Н. (2021). Компетентностният подход в обучението по български език и литература в началния етап на основната образователна степен// Български език и литература. 63(3).

Иванова, Н. (2019). Литературата за деца и формирането на читателска култура у учениците в начална училищна възраст. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.

Иванова, Н. (2019). Литературното обучение в началния етап на основната образователна степен. София: БГ учебник.

Иванова, Н. (2024). Подходи в обучението по български език и литература в 1. – 4. клас – съвременни измерения. София: РААБЕ България.

Иванова, Н. (2022). Равнище на езиковата подготовка и култура на студентите педагози и стилът на устно изложение на учителя. София: Университетско издателство "Св. Климент Охридски".

Иванова, Н. (2019). Родноезиковото обучение в началния етап на основната образователна степен. София: БГ учебник.

Иванова, Н. (2021). Формиране на умения за четене с разбиране и извличане на информация от различни източници чрез обучението по български език и литература в начална училищна възраст. София: Университетско издателство "Св. Климент Охридски".

Иванова, Н. (2018). Формирането на компетентности в обучението по български език и литература в I-IV клас. София: РААБЕ България ЕООД. ISBN: 978-619-256-059-1.

Иванова, Н. (2024). Читателската култура на учениците в начална училищна възраст и литературата за деца. София: РААБЕ България.

Йовева, Р. (2000). Методика на литературното обучение. Ш., УИ: „Еп. К.Преславски“.

Терзиева, М., Чернева, Е. (2022). Киноприказката в детската градина и началното училище. Бургас: Либра Скорп